

O‘ZBEKISTON HUDUDLARIGA TO‘G‘RIDAN-TO‘G‘RI XORIJIY INVESTITSİYALARNI JALB QILISHNING JOZIBADORLIK OMILLARI

To‘ychiyev Ibrohim Ilyos o‘g‘li

Termiz Iqtisodiyot va servis universiteti Iqtisodiyot fakulteti Iqtisodiyot
(tarmoqlar va sohalar bo‘yicha) yo‘nalishi 2- bosqich talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada O‘zbekiston Respublikasi hududlariga to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilishga ta’sir etuvchi iqtisodiy, infratuzilmaviy, institutsional, mehnat, tabiiy-resurs va geografik omillar tadqiq etilgan. Hududlarning investitsion jozibadorligi ularning tabiiy resurslarga egaligi bilangina emas, balki transport-logistika infratuzilmasi, energiya ta’minoti, inson kapitali, ichki bozor sig‘imi, eksport imkoniyatlari, davlat boshqaruvi sifati va investorlar huquqlarining kafolatlanganligi bilan ham belgilanishi asoslab berilgan. Tadqiqotda statistik tahlil, qiyosiy tahlil, tizimli yondashuv, guruhlash va umumlashtirish metodlaridan foydalanilgan. Natijalar O‘zbekiston hududlarida to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar bir tekis taqsimlanmaganligini, investitsiyalar ko‘proq tabiiy resurslarga, rivojlangan sanoat bazasiga yoki qulay logistika imkoniyatlariga ega hududlarda jamlanayotganini ko‘rsatadi. Maqolada hududlarning investitsion salohiyatini oshirish, investitsiya loyihalarini sifatli tayyorlash, infratuzilmani modernizatsiya qilish, mahalliy boshqaruv organlarining institutsional imkoniyatlarini kuchaytirish va investorlar uchun barqaror biznes muhitini shakllantirish bo‘yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar, investitsion jozibadorlik, hududiy rivojlanish, investitsiya muhiti, infratuzilma, inson kapitali, erkin iqtisodiy zona, eksport salohiyati, investitsion xavf, iqtisodiy o‘rish.

Kirish

Jahon iqtisodiyotida to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar kapitalning xalqaro harakatini ta'minlovchi, zamonaviy texnologiyalar va boshqaruv tajribasini qabul qiluvchi mamlakatlarga olib kiruvchi muhim iqtisodiy vosita hisoblanadi. Portfel investitsiyalaridan farqli ravishda, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar investorning korxona faoliyatida uzoq muddatli manfaatdorligi, boshqaruvda ishtiroki va ishlab chiqarish jarayoniga real kapital kiritishini nazarda tutadi. Shu sababli bunday investitsiyalar yangi ishlab chiqarish quvvatlarini yaratish, mavjud korxonalarni modernizatsiya qilish, eksport hajmini oshirish, mahalliy mutaxassislar malakasini yuksaltirish hamda hududlarda barqaror ish o'rinlarini shakllantirish imkonini beradi.

So'nggi yillarda jahon bozorida investitsiya resurslari uchun raqobat kuchayib bormoqda. UNCTAD ma'lumotlariga ko'ra, global to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar hajmi 2024-yilda real ishlab chiqarish investitsiyalari nuqtayi nazaridan 11 foizga kamaygan. Bunday sharoit rivojlanayotgan davlatlar va ularning hududlari o'rtasida investorlarni jalb qilish bo'yicha raqobatni yanada keskinlashtirmoqda. Investitsiyalar ko'proq barqaror huquqiy muhit, malakali mehnat resurslari, rivojlangan infratuzilma va yirik bozorga kirish imkoniyatini taklif eta oladigan hududlarga yo'naltirilmoqda.

O'zbekistonda bozor munosabatlarini chuqurlashtirish, davlatning iqtisodiyotdagi ishtirokini qisqartirish, xususiy mulk daxlsizligini ta'minlash, valyuta bozorini liberallashtirish hamda investorlarga xizmat ko'rsatish mexanizmlarini takomillashtirishga qaratilgan islohotlar amalga oshirilmoqda. Natijada mamlakatning xalqaro investitsiya bozoridagi mavqeyi va xorijiy investorlar uchun jozibadorligi bosqichma-bosqich oshib bormoqda. Rasmiy ma'lumotlarga ko'ra, 2025-yilda O'zbekistonda amalga oshirilgan investitsiyalarning umumiy hajmi 43,1 milliard AQSh dollariga yetgan bo'lib, investitsiya dasturlari doirasida jalb etilgan to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar 38,2 milliard dollarni tashkil etgan. Mazkur ko'rsatkichlar mamlakatda investitsion faollik kuchayganini ko'rsatsa-da, investitsiyalarning hududlar bo'yicha taqsimlanishi va ularning sifat tarkibi alohida ilmiy tahlilni talab qiladi.

O'zbekiston hududlari tabiiy resurslar, demografik vaziyat, ishlab chiqarish ixtisoslashuvi, transport tarmoqlari, bozor sig'imi va inson kapitali jihatidan bir-biridan farq qiladi. Masalan, Toshkent shahri va Toshkent viloyati rivojlangan bozor, moliyaviy xizmatlar, malakali kadrlar va infratuzilma imkoniyatlari bilan ajralib tursa, Navoiy, Buxoro va Qashqadaryo viloyatlarida mineral-xomashyo bazasi muhim investitsion ustunlik hisoblanadi. Farg'ona vodiysi hududlari esa aholi zichligi, mehnat resurslari va ichki iste'mol bozori kattaligi bilan investorlar uchun qiziqish uyg'otadi. Samarqand, Buxoro, Xiva va boshqa tarixiy shaharlarda turizm, mehmonxona xo'jaligi va xizmatlar sohasiga investitsiya kiritish imkoniyatlari yuqori.

Biroq investitsiyalarni jalb etishda hududning mavjud salohiyati avtomatik ravishda investor qaroriga aylanmaydi. Tabiiy resurslar mavjud bo'lsa-da, elektr energiyasi, suv ta'minoti, avtomobil va temir yo'l infratuzilmasi yetarlicha rivojlanmagan hudud investor uchun yuqori xarajat va xavf tug'dirishi mumkin. Xuddi shuningdek, soliq yoki bojxona imtiyozlari taklif qilinishi institutsional barqarorlik, shartnomalar ijrosi, mulk huquqi himoyasi va mahalliy boshqaruv samaradorligi bilan ta'minlanmasa, kutilgan natijani bermaydi.

Tadqiqotning maqsadi O'zbekiston hududlariga to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilishning asosiy jozibadorlik omillarini aniqlash, ularning hududiy investitsiya oqimlariga ta'sirini baholash hamda investitsion jozibadorlikni oshirishga qaratilgan ilmiy-amaliy takliflarni ishlab chiqishdan iborat.

Mazkur maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar va hududiy investitsion jozibadorlikning nazariy asoslarini o'rganish; hududlarning investitsiya salohiyatini belgilovchi omillarni tizimlashtirish; O'zbekistonda xorijiy investitsiyalarning hududiy joylashuv xususiyatlarini tahlil qilish; investitsiyalarni jalb qilishga to'sqinlik qilayotgan muammolarni aniqlash; hududiy investitsiya siyosatini takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish.

Materiallar va metodlar

Tadqiqotning axborot bazasini O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi, Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi, O'zbekiston investitsiya portal, Jahon banki, UNCTAD materiallari, investitsiya faoliyatiga oid normativ-huquqiy hujjatlar hamda mahalliy va xorijiy olimlarning ilmiy ishlari tashkil etdi.

Tadqiqotda tizimli yondashuv asosiy metodologik tamoyil sifatida qo'llanildi. Hududiy investitsion jozibadorlik o'zaro bog'langan iqtisodiy, institutsional, infratuzilmaviy, ijtimoiy va ekologik omillardan iborat murakkab tizim sifatida o'rganildi. Statistik tahlil metodi yordamida investitsiyalarning hajmi, o'sish sur'ati va hududlar bo'yicha taqsimlanishi ko'rib chiqildi. Qiyosiy tahlil orqali hududlarning tabiiy resurslar, sanoat bazasi, transport imkoniyatlari, mehnat resurslari va bozor sig'imi bo'yicha ustun hamda zaif tomonlari solishtirildi.

Guruhlash metodidan foydalanib, hududiy investitsion jozibadorlik omillari quyidagi guruhlarga ajratildi:

1. tabiiy-resurs omillari;
2. iqtisodiy va bozor omillari;
3. transport-logistika va muhandislik infratuzilmasi;
4. inson kapitali va mehnat resurslari;
5. institutsional va huquqiy omillar;
6. moliyaviy va fiskal rag'batlantirish mexanizmlari;
7. innovatsion va texnologik salohiyat;
8. ekologik barqarorlik va hududning ijtimoiy muhiti.

Tadqiqotda hududning investitsion jozibadorligi quyidagi konseptual bog'liqlik orqali talqin qilindi:

Hududiy investitsion jozibadorlik = investitsiya salohiyati – investitsion xavflar.

Investitsiya salohiyati hududning resurslari, bozori, ishlab chiqarish imkoniyatlari va infratuzilmasi bilan tavsiflansa, investitsion xavflar ma'muriy to'siqlar, infratuzilmadagi uzilishlar, huquqiy noaniqlik, valyuta va bozor tavakkalchiligi, ekologik muammolar hamda malakali kadrlar yetishmasligi bilan belgilanadi.

Rasmiy statistikada “to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar”, “xorijiy investitsiyalar va kreditlar” hamda investitsiya dasturlari doirasida “o‘zlashtirilgan xorijiy investitsiyalar” tushunchalari turli metodologiyalar asosida hisoblanishi mumkin. Shu sababli tadqiqotda statistik ko‘rsatkichlar bir-biri bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri aralashtirilmasdan, tegishli manba va hisoblash metodologiyasi doirasida tahlil qilindi.

Natijalar

O‘zbekistonda to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar dinamikasi

Tahlil natijalari O‘zbekistonda xorijiy investitsiyalarni jalb qilish ko‘lami ortib borayotganini ko‘rsatadi. Milliy statistika qo‘mitasi ma’lumotlariga ko‘ra, 2024-yilning yanvar–mart oylarida asosiy kapitalga o‘zlashtirilgan to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar hajmi 33,3 trillion so‘mni tashkil etib, 2023-yilning mos davriga nisbatan 2,5 baravar oshgan. Shu davrda asosiy kapitalga kiritilgan jami investitsiyalarda xorijiy investitsiyalar va kreditlarning ulushi 68,9 foizni tashkil qilgan.

Hududiy kesimdagi natijalar investitsiyalarning joylashuvi bir tekis emasligini ko‘rsatadi. 2024-yilning dastlabki choragida asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalar tarkibida to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar ulushi Jizzax viloyatida 50,1 foiz, Buxoro viloyatida 45,5 foiz va Qashqadaryo viloyatida 44,0 foizni tashkil etgan. 2024-yil yakunlari bo‘yicha esa to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarning eng katta hududiy hajmlaridan biri Buxoro viloyatida — 23 trillion so‘m miqdorida qayd etilgan.

Mazkur farqlar hududlarda investitsion jozibadorlikni shakllantiruvchi omillar turlicha ekanini ko‘rsatadi. Ayrim hududlarda yirik energetika, tog‘-kon yoki kimyo sanoati loyihalari investitsiya hajmini keskin oshirishi mumkin. Boshqa hududlarda esa ko‘plab kichik va o‘rta investitsiya loyihalari mavjud bo‘lsa-da, ularning umumiy qiymati yirik sanoat loyihalari bilan tenglasha olmaydi. Shuning uchun hududlar investitsion faoliyatini faqat jalb qilingan kapitalning mutlaq hajmi bilan emas, balki yaratilgan ish o‘rinlari, eksport, mahalliy lashtirish, texnologiyalar transferi va hududiy qo‘shilgan qiymat kabi ko‘rsatkichlar bilan ham baholash lozim.

Hududiy investitsion jozibadorlikning asosiy omillari

Tabiiy resurslar va xomashyo bazasi

Tabiiy resurslarning mavjudligi xorijiy investorlarning hudud tanlashida muhim o‘rin tutadi. Navoiy, Buxoro, Qashqadaryo, Surxondaryo va Qoraqalpog‘iston Respublikasi mineral resurslar, uglevodorodlar, qurilish materiallari va kimyo sanoati xomashyosi mavjudligi bilan ajralib turadi. Bunday hududlar qazib olish va qayta ishlash sanoati, energetika, neft-gaz kimyosi hamda qurilish materiallari ishlab chiqarish uchun yuqori salohiyatga ega.

Biroq xomashyo omiliga haddan tashqari tayanish hudud iqtisodiyotining bir yoki ikki tarmoqqa qaram bo‘lib qolishiga olib kelishi mumkin. Shu bois tabiiy resurslarga asoslangan investitsiyalar chuqur qayta ishlash, tayyor mahsulot ishlab chiqarish va mahalliy ta‘minot zanjirlarini shakllantirish bilan bog‘lanishi kerak.

Bozor sig‘imi va iste‘mol talabi

Aholi soni, daromadlari, iste‘mol tarkibi va urbanizatsiya darajasi hududning bozor salohiyatini belgilaydi. Toshkent shahri, Toshkent, Samarqand, Farg‘ona, Andijon va Namangan viloyatlari aholining ko‘pligi, iste‘mol bozorining rivojlanganligi hamda savdo va xizmatlar tarmog‘ining kengligi bilan investorlar uchun jozibador hisoblanadi.

O‘zbekistonning 37 milliondan ortiq aholiga ega yirik ichki bozori xorijiy investorlar uchun muhim ustunliklardan biridir. Mamlakatning yosh demografik tarkibi kelajakda iste‘mol talabi va mehnat resurslari taklifining ortishini ta‘minlashi mumkin. Xalqaro baholashlarda ham O‘zbekistonning o‘sib borayotgan bozori va tabiiy resurslari investitsion jozibadorlikning muhim omillari sifatida qayd etilgan.

Transport-logistika infratuzilmasi

Hududning avtomobil va temir yo‘llarga, xalqaro transport koridorlariga, aeroportlarga, logistika markazlari va bojxona terminallariga yaqinligi investorning ishlab chiqarish va savdo xarajatlariga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. O‘zbekistonning dengiz portlariga to‘g‘ridan-to‘g‘ri chiqish imkoniyati yo‘qligi transport xarajatlarini oshiradi. Shu sababli ichki logistika samaradorligi va qo‘shni davlatlar orqali xalqaro bozorlarga chiqish yo‘llarining barqarorligi alohida ahamiyatga ega.

Toshkent, Sirdaryo, Jizzax, Samarqand va Navoiy viloyatlarining asosiy transport yo'nalishlarida joylashgani ushbu hududlar uchun muhim ustunlik yaratadi. Termiz shahrining Afg'oniston va Janubiy Osiyo bozorlariga chiqish nuqtasi sifatidagi mavqeyi Surxondaryo viloyatining logistika salohiyatini oshiradi. Farg'ona vodiysi esa yirik bozorga ega bo'lsa-da, tog' dovonlari va chegaralar bilan bog'liq logistika cheklovlariga duch kelishi mumkin.

Muhandislik-kommunikatsiya infratuzilmasi

Elektr energiyasi, tabiiy gaz, suv, kanalizatsiya, yuqori tezlikdagi internet va ishlab chiqarish maydonlarining mavjudligi investor uchun asosiy amaliy mezonlardan biridir. Investor soliq imtiyozidan ko'ra, ishlab chiqarishning uzluksiz ishlashi va xarajatlarning oldindan prognoz qilinishiga ko'proq ahamiyat berishi mumkin.

Ayrim sanoat zonalarida yer uchastkalari ajratilgan bo'lsa-da, elektr, gaz yoki suv tarmoqlariga ulanish muddati cho'zilishi loyiha qiymatini oshiradi. Shu sababli "tayyor investitsiya maydoni" faqat bo'sh yer emas, balki barcha muhandislik tarmoqlari, transport kirish yo'li va zarur ruxsatnomalar bilan ta'minlangan hudud sifatida shakllantirilishi lozim.

Mehnat resurslari va inson kapitali

O'zbekiston hududlarining katta qismida yosh va mehnatga layoqatli aholi ulushi yuqori. Bu mehnat talab qiladigan to'qimachilik, oziq-ovqat sanoati, elektronika yig'ish, qurilish materiallari ishlab chiqarish va xizmatlar sohasi uchun muhim ustunlik yaratadi.

Biroq ishchi kuchining ko'pligi uning malakasi investor talabiga mos kelishini avtomatik ravishda anglatmaydi. Hududlarda muhandislar, texnologlar, dasturchilar, xorijiy tillarni biladigan menejerlar va xalqaro standartlar bo'yicha ishlay oladigan mutaxassislarning yetishmasligi investitsiya loyihalarining amalga oshirilishini sekinlashtirishi mumkin. Shuning uchun kasbiy ta'lim muassasalari, oliy ta'lim tashkilotlari va investorlar o'rtasida dual ta'lim, maqsadli kadrlar tayyorlash va korxona bazasida amaliy o'qitish tizimini kengaytirish zarur.

Institutsional va huquqiy muhit

Investorlar uchun qonunchilikning barqarorligi, mulk huquqining himoyalanganligi, shartnomalarning bajarilishi, nizolarni hal etish mexanizmlari va davlat organlari qarorlarining prognoz qilinishi alohida ahamiyatga ega. Investitsion qaror uzoq muddatga mo'ljallanganligi sababli investor nafaqat bugungi imtiyozlar, balki kelajakdagi institutsional barqarorlikni ham baholaydi.

Mahalliy hokimliklarning investorlar bilan ishlash sifati hududiy jozibadorlikka to'g'ridan-to'g'ri ta'sir ko'rsatadi. Yer ajratish, qurilish ruxsatnomalari, infratuzilmaga ulanish, kadastr va bojxona jarayonlaridagi ortiqcha kechikishlar hududning investitsion reytingini pasaytiradi. Aksincha, "yagona darcha" tamoyili, raqamli davlat xizmatlari, investor murojaatlariga tezkor javob berish va mas'ul tashkilotlarning o'zaro muvofiqlashgan faoliyati investitsion xavflarni kamaytiradi.

Soliq, bojxona va hududiy imtiyozlar

Erkin iqtisodiy zonalar, kichik sanoat zonalari va maxsus iqtisodiy rejimlar investorlarga soliq va bojxona xarajatlarini kamaytirish imkonini beradi. Bunday imtiyozlar dastlabki investitsiya xarajatlari yuqori bo'lgan loyihalarni amalga oshirishda muhim rag'bat bo'lishi mumkin.

Shunga qaramay, imtiyozlar hududiy jozibadorlikning yagona vositasi sifatida qaralmasligi kerak. Imtiyoz muddati tugaganidan keyin ham iqtisodiy jihatdan yashovchan bo'lmagan korxona barqaror faoliyat yurita olmaydi. Shu sababli imtiyozlar investitsiya hajmi, yaratiladigan ish o'rinlari, eksport, texnologiyalar transferi, energiya samaradorligi va mahalliy xomashyodan foydalanish kabi aniq natijalar bilan bog'lanishi maqsadga muvofiq.

Eksport imkoniyatlari va kooperatsiya zanjirlari

Xorijiy investorlar hududni tanlashda tayyor mahsulotni qaysi bozorlarga va qanday xarajatlar bilan eksport qilish mumkinligini hisobga oladi. Mahalliy korxonalar bilan kooperatsiya, butlovchi qismlar, xomashyo va xizmatlarni hududning o'zidan xarid qilish imkoniyati loyiha tannarxini kamaytiradi.

Hududlarda sanoat klasterlarini shakllantirish to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarning multiplikativ ta'sirini oshiradi. Masalan, to'qimachilik klasterida paxta yetishtirish, ip-kalava, mato, bo'yoq, tayyor kiyim, dizayn, qadoqlash va logistika xizmatlarining bir hududda jamlanishi investor xarajatlarini qisqartiradi. Xuddi shunday, meva-sabzavotni yetishtirish, qayta ishlash, sovutish, sertifikatlash va eksport qilish tizimining integratsiyasi agroinvestitsiyalar samaradorligini oshiradi.

Raqamli va innovatsion salohiyat

Raqamli infratuzilma, internet sifati, IT mutaxassislari, texnoparklar, ilmiy markazlar va oliy ta'lim tashkilotlarining mavjudligi yuqori texnologiyali investitsiyalar uchun muhim hisoblanadi. Dasturiy mahsulotlar, biznes jarayonlarini autsorsing qilish, elektron savdo, moliyaviy texnologiyalar va kreativ iqtisodiyot yo'nalishlarida Toshkent shahri yetakchi o'ringa ega.

Hududlarda IT parklar, masofaviy xizmat ko'rsatish markazlari va raqamli kasblarga o'qitish dasturlarining kengaytirilishi investitsiyalarni poytaxtdan boshqa hududlarga yo'naltirishga yordam beradi. Bu ayniqsa logistika xarajatlari yuqori bo'lgan, ammo yosh mehnat resurslari mavjud hududlarda xizmatlar eksportini rivojlantirish imkonini beradi.

Hududlar jozibadorligining umumlashtirilgan tavsifi

Hududlar guruhi	Asosiy jozibadorlik omillari	Istiqbolli investitsiya yo'nalishlari	Asosiy cheklovlar
Toshkent shahri va viloyati	Yirik bozor, moliyaviy xizmatlar, malakali kadrlar, rivojlangan infratuzilma	IT, moliya, farmatsevtika, elektronika, logistika, xizmatlar	Yer va mehnat xarajatlarining yuqoriligi, transport yuklamasi
Navoiy, Buxoro, Qashqadaryo	Mineral resurslar, energetika bazasi, yirik sanoat	Tog'-kon, kimyo, energetika, qurilish materiallari, chuqur	Suv tanqisligi, ekologik yuklama, iqtisodiy diversifikatsiya zarurati

Hududlar guruhi	Asosiy jozibadorlik omillari	Istiqbolli investitsiya yo‘nalishlari	Asosiy cheklovlar
	korxonalari	qayta ishlash	
Farg‘ona, Andijon, Namangan	Zich aholi, mehnat resurslari, katta iste‘mol bozori, tadbirkorlik tajribasi	To‘qimachilik, avtomobil qismlari, oziq-ovqat, maishiy texnika, xizmatlar	Yer resurslarining cheklanganligi, logistika murakkabligi
Samarqand, Buxoro, Xorazm	Turizm resurslari, tarixiy meros, xizmatlar bozori	Turizm, mehmonxona, savdo, hunarmandchilik, oziq-ovqat	Turizm mavsumiyligi, infratuzilmadagi hududiy tafovutlar
Jizzax va Sirdaryo	Markaziy geografik joylashuv, transport yo‘llari, sanoat zonalari	Elektrotexnika, qurilish materiallari, logistika, agroqayta ishlash	Malakali kadrlar va mahalliy ta‘minotchilar bazasining cheklanganligi
Surxondaryo va Qoraqalpog‘iston	Chegaraviy savdo, tabiiy resurslar, qayta tiklanuvchi energiya imkoniyatlari	Logistika, energetika, agroqayta ishlash, qurilish materiallari	Infratuzilma, ekologik xavflar, bozorlardan uzoqlik

Muhokama

Tadqiqot natijalari O‘zbekiston hududlarining investitsion jozibadorligi ko‘p omilli xususiyatga ega ekanini ko‘rsatdi. Investorning hudud tanlash qarori faqat soliq imtiyozlari yoki arzon ishchi kuchiga emas, balki omillarning o‘zaro uyg‘unligiga bog‘liq. Tabiiy resurslarga boy hudud rivojlangan infratuzilmaga ega bo‘lmasa, investitsiyaning umumiy qiymati ortadi. Rivojlangan infratuzilmaga ega hududda esa bozor yoki malakali kadrlar yetarli bo‘lmasa, loyiha kutilgan samarani bermasligi mumkin.

Hududlar o‘rtasidagi investitsiya tafovutlarining asosiy sabablaridan biri yirik loyihalarning geografik jihatdan cheklangan hududlarda to‘planishidir. Masalan, gaz-

kimyo, konchilik yoki yirik energetika loyihasi bitta viloyatning investitsiya ko'rsatkichini keskin oshiradi. Biroq bunday investitsiya har doim ham bandlikning sezilarli o'sishini ta'minlamaydi, chunki kapital sig'imi yuqori tarmoqlarda yaratiladigan ish o'rinlari soni nisbatan cheklangan bo'lishi mumkin.

Shu sababli hududiy investitsiya siyosatida investitsiya hajmidan tashqari uning sifat ko'rsatkichlarini ham hisobga olish zarur. Investitsiya loyihasi quyidagi mezonlar bo'yicha baholanishi maqsadga muvofiq:

- bir million dollar investitsiyaga to'g'ri keladigan yangi ish o'rinlari;
- mahalliy xomashyo va butlovchi qismlardan foydalanish darajasi;
- eksport tushumlari;
- ishlab chiqarilgan qo'shilgan qiymat;
- yangi texnologiya va boshqaruv tajribasining kirib kelishi;
- energiya va suv samaradorligi;
- ekologik ta'sir;
- mahalliy kichik biznes bilan kooperatsiya.

Hududlar uchun yagona investitsiya strategiyasini qo'llash yetarli emas. Har bir hududning resurslari, demografiyasi, ishlab chiqarish ixtisoslashuvi va geografik joylashuviga asoslangan individual investitsiya taklifi ishlab chiqilishi kerak. Masalan, tabiiy resurslarga boy hududlarda xomashyoni eksport qilishdan ko'ra, chuqur qayta ishlashga yo'naltirilgan loyihalar ustuvor bo'lishi lozim. Mehnat resurslari ko'p hududlarda bandlik yaratadigan sanoat va xizmatlar sohasi loyihalari qo'llab-quvvatlanishi kerak. Turistik hududlarda esa mehmonxonalar qurish bilan cheklanmasdan, transport, gastronomiya, tibbiy turizm, ko'ngilochar xizmatlar va raqamli bronlash platformalarini qamrab oluvchi yaxlit ekotizim shakllantirilishi zarur.

Investitsiyalarni jalb qilish jarayonida hududlarning loyiha tayyorlash salohiyati ham muhim ahamiyatga ega. Ko'plab investitsiya takliflarida bozor tahlili, texnik-iqtisodiy asos, xomashyo ta'minoti, yer maydoni, infratuzilmaga ulanish xarajatlari va mahsulotni sotish

mexanizmlari yetarli darajada ishlab chiqilmagan bo'lishi mumkin. Natijada investor dastlab qiziqish bildirgan bo'lsa-da, loyiha amaliy bosqichga o'tmaydi.

Shu nuqtayi nazardan, har bir hududda xalqaro standartlar asosida tayyorlangan "investitsiya pasportlari" va bankka taqdim etishga tayyor loyihalar portfelini shakllantirish lozim. Investitsiya taklifida loyiha joylashuvi, talab qilinadigan kapital, rejalashtirilgan ishlab chiqarish quvvati, xomashyo manbalari, ichki va tashqi bozorlar, rentabellik, tavakkalchilik va davlat tomonidan ko'rsatiladigan ko'mak aniq ko'rsatilishi zarur.

Davlat va investor o'rtasidagi muloqot sifatini oshirish ham muhimdir. Investor loyiha amalga oshirilishidan oldin ko'plab tashkilotlarga alohida murojaat qilishga majbur bo'lmasligi kerak. Yer, elektr energiyasi, gaz, suv, qurilish, ekologiya, bojxona va soliq masalalari yagona muvofiqlashtiruvchi tizim orqali hal etilishi lozim. Investorga faqat loyiha boshlanganida emas, balki korxona to'liq quvvatga chiqqunga qadar kuzatuv va ko'mak ko'rsatilishi zarur.

Bundan tashqari, investitsiya siyosatida ekologik barqarorlikka e'tibor kuchaytirilishi kerak. Suv tanqisligi, havo ifloslanishi va cho'llanish xavfi mavjud hududlarda yuqori suv yoki energiya talab qiladigan ishlab chiqarishlarning joylashtirilishi uzoq muddatli iqtisodiy va ekologik muammolarni yuzaga keltirishi mumkin. Shuning uchun "yashil" energiya, chiqindilarni qayta ishlash, suv tejovchi texnologiyalar va aylanma iqtisodiyot tamoyillariga asoslangan investitsiyalarni rag'batlantirish maqsadga muvofiq.

Xulosa

Tadqiqot natijalariga ko'ra, O'zbekiston hududlariga to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilishning jozibadorligi tabiiy resurslar, bozor sig'imi, transport-logistika va muhandislik infratuzilmasi, mehnat resurslari, inson kapitali, institutsional muhit, fiskal imtiyozlar, eksport imkoniyatlari hamda innovatsion salohiyatning o'zaro uyg'unligiga bog'liq.

O'zbekistonda xorijiy investitsiyalar hajmi ortib borayotgan bo'lsa-da, ularning hududiy taqsimotida sezilarli tafovutlar mavjud. Tabiiy resurslar, yirik sanoat korxonalari yoki rivojlangan infratuzilmaga ega hududlarda investitsiya faolligi yuqori, infratuzilmasi

cheklangan va yirik bozorlardan uzoq hududlarda esa investitsiya oqimi nisbatan past bo'lib qolmoqda.

Hududlarning investitsion jozibadorligini oshirish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

Birinchidan, har bir hududning raqobat ustunliklari va investitsion xavflarini hisobga olgan holda individual investitsiya strategiyasini ishlab chiqish zarur.

Ikkinchidan, elektr energiyasi, gaz, suv, transport va raqamli kommunikatsiyalar bilan to'liq ta'minlangan tayyor sanoat maydonlarini yaratish lozim.

Uchinchidan, investitsiya loyihalarini xalqaro standartlar asosida tayyorlash, bozor tahlili va texnik-iqtisodiy asoslarning sifatini oshirish talab etiladi.

To'rtinchidan, mahalliy hokimliklar va investitsiya bilan ishlovchi tashkilotlarning loyiha boshqaruvi, xorijiy tillar, xalqaro muzokaralar va investorlarni qo'llab-quvvatlash bo'yicha vakolatlarini kuchaytirish kerak.

Beshinchidan, soliq va bojxona imtiyozlarini investitsiya hajmi bilangina emas, balki yangi ish o'rinlari, eksport, mahalliy lashtirish, texnologiyalar transferi va ekologik samaradorlik bilan bog'lash maqsadga muvofiq.

Oltinchidan, oliy va professional ta'lim muassasalarida hududning ustuvor investitsiya yo'nalishlariga mos mutaxassislarni tayyorlash, investorlar bilan dual ta'lim dasturlarini kengaytirish zarur.

Yettinchidan, xorijiy investitsiyalarning samaradorligini baholashda kapital hajmi bilan bir qatorda qo'shilgan qiymat, eksport, bandlik, mahalliy kooperatsiya va texnologik yangilanish ko'rsatkichlaridan foydalanish lozim.

Mazkur chora-tadbirlarning izchil amalga oshirilishi O'zbekiston hududlari o'rtasidagi investitsion tafovutlarni kamaytirish, hududiy iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish, yuqori qo'shilgan qiymatli ishlab chiqarishlarni rivojlantirish va aholining barqaror bandligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Dunning, J. H., Lundan, S. M. *Multinational Enterprises and the Global Economy*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2008.
2. Krugman, P. R., Obstfeld, M., Melitz, M. J. *International Economics: Theory and Policy*. Pearson Education, 2018.
3. Porter, M. E. *The Competitive Advantage of Nations*. New York: Free Press, 1990.
4. UNCTAD. *World Investment Report 2024: Investment Facilitation and Digital Government*. Geneva: United Nations, 2024.
5. UNCTAD. *World Investment Report 2025: International Investment in the Digital Economy*. Geneva: United Nations, 2025.
6. World Bank. *Global Economic Prospects*. Washington, D.C.: World Bank, 2025.
7. O‘zbekiston Respublikasining “Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to‘g‘risida”gi Qonuni. 2019-yil 25-dekabr, O‘RQ–598-son.
8. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. “O‘zbekiston Respublikasida to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar”, 2024.
9. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. *O‘zbekiston Respublikasining ijtimoiy-iqtisodiy holati: investitsiyalar va qurilish*. Toshkent, 2024.
10. O‘zbekiston Respublikasi Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi. O‘zbekistonda 2025-yilda amalga oshirilgan investitsiyalar to‘g‘risidagi rasmiy ma’lumotlar. Toshkent, 2026.
11. Invest Uzbekistan. *Investment Guide Uzbekistan*. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Investitsiyalarni jalb etish agentligi, 2025–2026.
12. Hymer, S. H. *The International Operations of National Firms: A Study of Direct Foreign Investment*. Cambridge: MIT Press, 1976.
13. Caves, R. E. *Multinational Enterprise and Economic Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
14. Blomström, M., Kokko, A. “The Economics of Foreign Direct Investment Incentives.” *Foreign Direct Investment into Developing Countries*, 2003, pp. 37–60.
15. OECD. *FDI Qualities Policy Toolkit*. Paris: OECD Publishing, 2022.